

Organizacja i obsługa turystyki ornitologicznej w Poleskim Parku Narodowym

Grzegorz Gołoś

Abstrakt. Turystyka ornitologiczna ma szansę rozwoju tylko w miejscach o szczególnie bogatej awifaunie, a do takich z pewnością należy położony w województwie lubelskim Poleski Park Narodowy (PPN). Na jego terenie stwierdzono dotąd występowanie ponad dwustu gatunków ptaków. Do najrzadszych należą m.in.: wodniczka *Acrocephalus paludicola*, cietrzew *Tetrao tetrix*, podgorzałka *Aythya nyroca*, bąk *Botaurus stellaris*, bocian czarny *Ciconia nigra*, bielik *Haliaeetus albicilla*, orlik krzykliwy *Aquila pomarina*, derkacz *Crex crex*, żuraw *Grus grus*, puchacz *Bubo bubo* i inne. Niniejszy artykuł w zwięzłej formie omawia aktualny stan organizacji i obsługi turystyki ornitologicznej na omawianym obszarze. Prezentuje szlaki i ścieżki PPN oraz infrastrukturę turystyczną w jego najbliższej okolicy, jak też charakteryzuje ruch turystyczny o charakterze ornitologicznym. Dzięki przyjętej formule prezentacji artykuł może stanowić formę mini-przewodnika dla wszystkich osób zainteresowanych odwiedzeniem parku w celu obserwacji ptaków. Autor stawia tezę, iż jest to jedno z ciekawszych miejsc do tego typu aktywności, zarówno w skali kraju, jak też Europy, czego dowodem może być m.in. włączenie tych terenów do Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie” oraz Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 Polesie.

Słowa kluczowe: Turystyka ornitologiczna, Poleski Park Narodowy, ptaki

Abstract. Ornithological tourism and its organization in Polesie National Park. Ornithological tourism is likely to develop in the areas with rich avifauna, one of which is certainly, situated in Lubelskie Region, Polesie National Park (PNP). It is estimated that the Park is a habitat for over 200 species of birds. Among them there are some of the rarest species such as Aquatic Warbler *Acrocephalus paludicola*, Black Grouse *Tetrao tetrix*, Ferruginous Duck *Aythya nyroca*, Bittern *Botaurus stellaris*, Black Stork *Ciconia nigra*, White-tailed Eagle *Haliaeetus albicilla*, Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina*, Corn-crake *Crex crex*, Crane *Grus grus*, Eagle Owl *Bubo bubo* and many others. This publication includes a concise description of the present state of ornithological tourism organization in the discussed region. It presents the tourist trails and paths of PNP, the park infrastructure and it describes the bird watching tourist movement. Thanks to the way of presentation, the article may serve as a mini-guide for those interested in coming to PNP and birdwatching. According to the author, it is one of the most interesting places for this kind of activities, not only in Poland but also in Europe, which was confirmed by the establishment of the West Polesie International Biosphere Reserve and adding the Park to the European ecological network Natura 2000 Polesie.

Keywords: Ornithological tourism, Polesie National Park, birds

Wstęp

Poleski Park Narodowy (PPN) został utworzony 1 maja 1990 roku, w celu ochrony unikalnych siedlisk bagiennie – torfowych, rzadkich i ginących gatunków roślin i zwierząt oraz jego walorów krajobrazowych. Zlokalizowany jest w środkowo-wschodniej Polsce, na terenie województwa lubelskiego, w powiatach: włodawskim, parczewskim, łużyńskim oraz chełmskim. Powierzchnia parku obejmuje łącznie 9764,3310 ha, zaś powierzchnia otuliny 14091,96 ha (za: www.poleskipn.pl). Park znajduje się na liście obszarów chronionych konwencją RAMSAR, wchodzi w skład Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery UNESCO M&B „Polesie Zachodnie” oraz jest objęty ochroną w ramach europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 Bagno Bubnów PLB0600001 i Polesie PLB060019. Na jego terenie stwierdzono dotąd występowanie ponad dwustu gatunków ptaków (Dziedzic 2002; Grądziel i in. 2008; www.poleskipn.pl). Zdecydowana większość z nich objęta jest ścisłą ochroną gatunkową, a dodatkowo 5 z nich także ochroną strefową: bocian czarny, bielik, orlik krzykliwy, cietrzew oraz puchacz. Wśród gatunków rzadkich na uwagę zasługują: wodniczka, podgorzałka, dubelt, derkacz oraz wiele innych. Natomiast herbowym ptakiem Poleskiego Parku Narodowego jest żuraw. Walory ornitologiczne predestynują ten obszar do rozwoju różnych form turystyki przyrodniczej, w tym turystyki ornitologicznej (ang. birdwatching).

Walory ornitologiczne PPN

Zgodnie z koordynowanym przez Birdlife International programem wyznaczania ostoi ptaków (IBA – ang. Important Bird Areas) na terenie Parku wytyczono dwa takie obszary: Polesie oraz Bagno Bubnów (Wilk i in. 2010). Oba zostały także ustanowione obszarami specjalnej ochrony ptaków sieci Natura 2000 (odpowiednio: Polesie PLB060019 i Bagno Bubnów PLB060001). Do najważniejszych gatunków ptaków lęgowych na tym terenie należą: gęgawa *Anser anser*, krakwa *Anas strepera*, cyraneczka *Anas crecca*, cyranka *Anas querquedula*, płaskonos *Anas clypeata*, podgorzałka *Aythya nyroca*, gągoł *Bucephala clangula*, cietrzew *Tetrao tetrix*, perkoz rdzawoszyi *Podiceps grisegena*, bąk *Botaurus stellaris*, bączek *Ixobrychus minutus*, bocian czarny *Ciconia nigra*, bocian biały *Ciconia ciconia*, trzmielojad *Pernis apivorus*, bielik *Haliaeetus albicilla*, błotniak stawowy *Circus aeruginosus*, błotniak łąkowy *Circus pygargus*, orlik krzykliwy *Aquila pomarina*, kropiatka *Porzana porzana*, zielonka *Porzana parva*, derkacz *Crex crex*, żuraw *Grus grus*, czajka *Vanellus vanellus*, kszyc *Gallinago gallinago*, dubelt *Gallinago media*, rycyk *Limosa limosa*, kulik wielki *Numenius arquata*, słonka *Scolopax rusticola*, krwawodziób *Tringa totanus*, samotnik *Tringa ochropus*, śmieszka *Larus ridibundus*, rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*, rybitwa białowąsa *Chlidonias hybridus*, rybitwa czarna *Chlidonias niger*, rybitwa białoskrzydła *Chlidonias leucopterus*, puchacz *Bubo bubo*, lelek *Caprimulgus europaeus*, zimorodek *Alcedo atthis*, dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius*, dzięcioł białogrzbiety *Dendrocopos leucotos*, lerka *Lullula arborea*, podróżniczek *Luscinia svecica*, wodniczka *Acrocephalus paludicola*, jarzębatka *Sylvia nisoria*, mucholówka mała *Ficedula parva*, gąsiorek *Lanius collurio*, ortolan *Emberiza hortulana* (Grzywaczewski, Różycki 2010).

Organizacja i obsługa turystyki ornitologicznej w PPN

Poleski Park Narodowy jest udostępniany do turystyki w sposób, który nie wpływa negatywnie na jego przyrodę, zgodnie z przepisami określonymi w *Ustawie o Ochronie Przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.* oraz *Zarządzeniu Nr 1/2013 z dnia 31.12.2012 r. Dyrektora Poleskiego Parku Narodowego w sprawie udostępniania obszaru Parku w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych i amatorskiego połowu ryb.* Ruch turystyczny po terenie Parku dozwolony jest w okresie całego roku od świtu do zmierzchu, ale z zastrzeżeniem, że może odbywać się tylko i wyłącznie na terenach udostępnionych do zwiedzania, a więc na szlakach turystycznych, ścieżkach przyrodniczych oraz ścieżce przyrodniczo-historycznej i ścieżce rowerowej (*Zarządzenie Nr 1/2013 z dnia 31.12.2012 r....*).

Przez teren parku przebiegają liczne szlaki turystyczne, które umożliwiają poznanie jego walorów przyrodniczych. Sieć szlaków tworzą: szlak niebieski prowadzący z Pieszowoli do Wytyczna, szlak żółty z Wołoskowoli do Załucza Starego, szlak czerwony z Urszulina do Załucza Starego, szlak czarny z Sosnowicy do Jamnik, dwa szlaki (czerwony i żółty) przy kompleksie Bagna Bubnów oraz trzy szlaki czarne-łącznikowe. Umożliwiają one planowanie różnorodnych tras wycieczkowych. Przez teren Parku przechodzi także szlak rowerowy z Lublina do Woli Uhruskiej (Załucze Stare – Wojciechów) oraz Poleski Szlak Konny.

Wyznaczono tu także kilka ścieżek przyrodniczych: „Perehod” (początek w miejscowości Pieszowola), „Dąb Dominik” (początek w miejscowości Łomnica), „Splawy” (początek w miejscowości Załucze Stare), „Żółwik” (ścieżka dla dzieci w Załuczu Starym); jedną ścieżkę przyrodniczo-historyczną „Obóz powstańczy” (początek w miejscowości Lipniak) oraz jedną ścieżkę rowerową „Mietiułka” (początek w miejscowości Łowiszów). Wszystkie ścieżki wyposażone są w tablice informacyjne (fot. 1), mapy (fot. 2), przystanki z opisami, zadaszenia, parkingi, wieże widokowe, a także urządzenia ułatwiające poruszanie się po terenach podmokłych i torfowiskach: drewniane kładki, platformy i mostki (fot. 3).

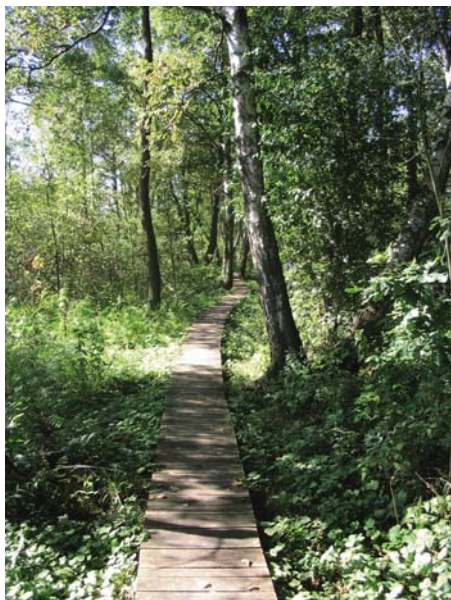

Fot. 1. Ornitologiczna tablica informacyjna na trasie ścieżki przyrodniczej Perehod (fot. G. Gołoś)
Photo 1. Ornithological information board on the nature path Perehod

Fot. 2. Tablica z mapą Poleskiego Parku Narodowego przy początku ścieżki przyrodniczej Perehod (fot. G. Gołoś)
Photo 2. Polesie National Park map board – at the start of the nature path Perehod

W prowadzeniu obserwacji ornitologicznych szczególnie pomocne są ustawione na terenie parku wieże widokowe. Dwie tego typu wieże usytuowane są na trasie ścieżki przyrodniczej „Perehod” w Pieszowoli z widokiem na Stawy Pieszowolskie. Dodatkowo został tu także zlokalizowany jedyny na terenie Parku schron obserwacyjny / czatownia. Kolejne wieże widokowe ustawione zostały na trasie ścieżki przyrodniczo-historycznej „Obóz powstańczy” z widokiem na kompleks Łąk Zienkowskich (fot. 4), a także na trasie szlaków żółtego i niebieskiego oraz ścieżki rowerowej „Mietiułka” z widokiem na Durne Bagno. Dwie wieże istnieją także na trasie szlaku czerwonego z widokiem na Bagno Bubnów, w tym na rozlewisko w okolicach miejscowości Zastawie oraz jedna w miejscowości Karczunek z widokiem na Bagno Staw (Iwaniuk, Piotrowski 2002; Różycki i in. 2002; www.poleskipn.pl). Wszystkie wymienione miejsca charakteryzują się dużym bogactwem awifauny, a dostępna infrastruktura jest szczególnie pomocna w prowadzeniu obserwacji ptaków.

Fot. 3. Kładka na ścieżce przyrodniczej Splawy (fot. G. Gołoś)

Photo 3. A footbridge on the Splawy nature path

Fot. 4. Wieża widokowa na skraju Łąk Zienkowskich (fot. G. Gołoś)

Photo 4. An observation tower on the edge of Łąki Zienkowskie

Wstęp na wszystkie szlaki turystyczne PPN oraz ścieżkę rowerową i ścieżkę Żółwik jest wolny od opłat, natomiast obowiązkowa jest opłata za wstęp na ścieżki przyrodnicze i ścieżkę przyrodniczo-historyczną. Kontrolę w tym względzie prowadzi Straż Parku oraz upoważnieni pracownicy Służb Parku. Wszelkich opłat można dokonać w Ośrodku Dydaktyczno-Administracyjnym parku (ODA) w Urszulinie (fot. 5) i w Ośrodku Dydaktyczno-Muzealnym (ODM) Parku w Załuczu Starym oraz przelewem na konto bankowe parku.

Fot. 5. Ośrodek Dydaktyczno-Administracyjny i siedziba Dyrekcji PPN w Urszulinie (fot. G. Gołoś)
Photo 5. The Teaching and Administrative Centre of Polesie National Park in Urszulin

Z wymienionych opłat z tytułu wstępu na ścieżki Parku zwolnione są: dzieci w wieku do 7 lat, osoby, które posiadają zezwolenie Dyrektora Poleskiego Parku Narodowego na prowadzenie badań naukowych w zakresie ochrony przyrody; uczniowie szkół i studenci odbywający zajęcia dydaktyczne w Poleskim Parku Narodowym w zakresie uzgodnionym z dyrektorem parku; mieszkańcy gmin położonych w granicach Poleskiego Parku Narodowego i gmin graniczących z parkiem, tj.: Urszulin, Sosnowica, Stary Brus, Hańsk, Wierzbica, Ludwin, Sawin, a także osoby udające się do miejsc kultu religijnego. W tym przypadku opłaty w wysokości 50% aktualnej stawki obowiązują: uczniów szkół i studentów, emerytów i rencistów, osoby niepełnosprawne i żołnierzy służby czynnej. Małe grupy (do 10 osób) mają prawo poruszania się po ścieżkach przyrodniczych bez przewodnika. Natomiast grupy o liczebności powyżej 10 osób, poruszające się po ścieżkach przyrodniczych, zobowiązane są do korzystania z usług przewodników posiadających zezwolenie na prowadzenie zajęć dydaktycznych na terenie parku. Przewodnika po terenie PPN najłatwiej zamówić w ODA w Urszulinie, kontaktując się z pracownikami Zespołu ds. Edukacji i Udostępniania Parku. W kontekście turystyki ornitologicznej należy zaznaczyć swoje wymagania w tym względzie. Pobyt każdej grupy zorganizowanej należy zgłosić do ODA w Urszulinie co najmniej 2 dni przed planowanym przybyciem. Istotne jest zastrzeżenie, że w ciągu dnia jedną ścieżkę przyrodniczą może odwiedzić nie więcej niż 6 grup zorganizowanych.

Fotografowanie, filmowanie, nagrywanie dźwięków i wykonywanie prac artystycznych na ścieżkach przyrodniczych i wieżach widokowych jest możliwe po wniesieniu opłat z tytułu wstępu, zaś na szlakach turystycznych jest bezpłatne. Natomiast na tego typu działania poza ścieżkami przyrodniczymi i szlakami turystycznymi należy uzyskać zgodę dyrektora parku i uregulować stosowną dodatkową opłatę lub zawrzeć niezależną umowę.

Na terenie parku istnieje możliwość uprawiania turystyki pobytowej, ale tylko po wniesieniu odpowiednich opłat i w wyznaczonych miejscach biwakowania tj. na polach wypoczynkowych Babsk, Łomnica (fot. 6), Pieszowola, Łowiszów i Stare Załucze (*Zarządzenie Nr 1/2013 z dnia 31.12.2012 r. ...*). W tych miejscach zlokalizowano także parkingi, umieszczono zadania turystyczne ze stołami i ławami do siedzenia, a także wyznaczono miejsca pod ogniska (Różycki in. 2002).

Fot. 6. Pole biwakowe PPN w Łomnicy (fot. G. Gołoś)

Photo 6. A PNP campsite in Łomnica

Baza noclegowa i żywieniowa w okolicy PPN, jest w trakcie rozwoju. W najbliższym otoczeniu działają liczne gospodarstwa agroturystyczne. Z tego typu oferty można skorzystać m.in. w miejscowościach: Andrzejów, Babsk, Grabniak, Jamniki, Kolonia Kochanowskie, Kolonia Wytyczno, Łomnica, Pieszowola, Sosnowica, Urszulín, Wólka Wytycka, Wytyczno. Ofertę wzbogacają m.in. Zajazd Drob w Urszulinie, Dworek Kościuszki w Sosnowicy, Zajazd Huzar w Urszulinie, Karczma Poleska w Kołaczach, domy rekolekcyjne w Wereszczynie i Wytycznie, schroniska młodzieżowe w Urszulinie, Starym Brusie i Sosnowicy oraz pola biwakowe i ośrodki wypoczynkowe zlokalizowane przy niektórych jeziorach Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego.

Obsługę ruchu turystycznego, udzielanie informacji turystycznych i sprzedaż wydawnictw Poleskiego Parku Narodowego koordynuje Zespół ds. Edukacji i Udostępniania Parku, chociaż może być ona powierzona także osobom fizycznym, instytucjom lub organizacjom na podstawie odrębnych umów. Turyści odwiedzający Park mogą skorzystać z informacji turystycznej m.in. w siedzibie ODA w Urszulinie oraz ODM w Załuczu Starym. W tym ostatnim miejscu warto przede wszystkim obejrzeć ekspozycje muzealne pogrupowane w pięciu działach: geograficznym, przyrodniczym, akwarystycznym, historycznym i etnograficznym (Piotrowski i in. 2005).

Poleski Park Narodowy dba także o profesjonalne wydawnictwa turystyczne. Wydaje książki, albumy, przewodniki, filmy, a także prowadzi sprzedaż upominków. Turyści mogą się tu zaopatrzyć m.in. w *Przewodnik po Poleskim Parku Narodowym*, mapę PPN, czy przewodniki po poszczególnych ścieżkach przyrodniczych Parku.

Obecnie na terenie parku nie działa żaden organizator turystyki, pośrednik lub agent turystyczny specjalizujący się w turystyce ornitologicznej lub chociażby posiadający tego typu ofertę. Nie istnieje też żadna wypożyczalnia sprzętu potrzebnego do prowadzenia obserwacji ornitologicznych (np. lornetki, lunety, noktowizory, wodery). Turyści zdani są więc w tym względzie wyłącznie na siebie.

Niestety należy stwierdzić, że turystyka ornitologiczna na obszarze PPN nie ma w tej chwili znaczącego udziału w ogólnym ruchu turystycznym na terenie parku. Z uzyskanych podczas wywiadu z adiunktem parku ds. edukacji informacji wynika, że zorganizowane grupy o charakterze typowo ornitologicznym odwiedzają park sporadycznie. Jak do tej pory obok kilku tego typu grup polskich pojawiły się także pojedyncze grupy z Wielkiej Brytanii, Niemiec, Holandii, Belgii, Szkocji oraz Francji. Nie oznacza to jednak, że turystyka ornitologiczna na tym terenie jest w zupełnym zaniku, gdyż z moich obserwacji i wywiadów wynika, że park jest miejscem eksploracji ornitologicznych prowadzonych przez osoby indywidualne (fot. 7) lub małe grupy, głównie z woj. lubelskiego, a także przez obserwatorów ptaków z woj. mazowieckiego, małopolskiego, śląskiego, a w pozostałych przypadkach z innych województw.

Fot. 7. Autor podczas obserwacji ornitologicznych nad jeziorem Moszne w PPN (fot. A. Gołoś)
Photo 7. The author during ornithological observations on the lake Moszne in PNP

Podsumowanie

Generalnie na terenie Poleskiego Parku Narodowego istnieją dobre warunki do uprawiania turystyki ornitologicznej. Awifauna tego obszaru jest stosunkowo bogata, infrastruktura właściwie przygotowana, obsługa turystów prowadzona na dobrym poziomie, a zasady udostępniania w pełni czytelne. W związku z powyższym należy uznać, iż Poleski Park Narodowy jest jednym z atrakcyjniejszych miejsc do uprawiania tej formy turystyki w Polsce i Europie. Fakt ten potwierdza dodatkowo utworzenie na tym terenie Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie, włączenie go do sieci ostoi Natura 2000, jak też objęcie ochroną w ramach *Konwencji Ramsarskiej*.

Literatura

- Dziedzic R. 2002. Kęragowce. W: Radwan S. (red.), Poleski Park Narodowy. Monografia przyrodnicza. Wydawnictwo Mopol, Lublin.
- Grądział T., Kowalik E., Różycki A. 2008. Poleski Park Narodowy. Brokart Mat, Urszulin.
- Grzywaczewski G., Różycki A. 2010. Bagno Bubnów. W: Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.), Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.
- Grzywaczewski G., Różycki A. 2010. Polesie. W: Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.), Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.
- <http://www.poleskipn.pl>
- Iwaniuk A., Piotrowski W. 2002. Turystyka w Poleskim Parku Narodowym. W: Partyka J. (red.) Użytkowanie turystyczne parków narodowych. Ruch turystyczny- Zagospodarowanie- Konflikty- Zagrożenia. Ojcowski Park Narodowy, Ojców
- Piotrowski W., Piasecka E., Szymański J. 2005. Muzeum Poleskiego Parku Narodowego. PPH Zapol, Urszulin.
- Różycki A., Piotrowski W., Iwaniuk A. 2002. Poleski Park Narodowy. Przewodnik przyrodniczy. Oficyna Wydawnicza Multico, Warszawa.
- Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.). 2010. Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.
- Ustawa o Ochronie Przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.
- Zarządzenie Nr 1/2013 z dnia 31.12.2012 r. Dyrektora Poleskiego Parku Narodowego w sprawie udostępniania obszaru Parku w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych i amatorskiego połowu ryb.

Grzegorz Gołoś

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie
grzegorzgolos@op.pl